

ազնիւ մամուլի, երբ նիւթապաշտութեան ոգու գոհնքը օրէցօր կրկնապատկուում են և մեծ կարիք է զգացուում հոգեկու ձայնով այդ խելակարոյս հոսանքի առաջն առնելու, հայ կեանքի անմխիթարական երևոյթները ցոյց տալով յուսալի ապագայի՝ աշխատանքի ու ինքնազոհութեան կոչն անելու, հայ օրաթերթի ապահովութեան կարիքը աւելի բան ցանկալի է:

Հայ ժողովրդի նման նրա բոլոր հիմնարկութիւններն ու գործիչները միշտ էլ տազնապնդի, յուսահատութեան ճիչերի անվերջ շարքերի են տկանատես լինում և միայն հոգու էն ամենամաքուր անկիւնում թաղուած սիրուն ապագայի վաս յոյսն ու կենդանի հաւատն է, որ միշտ էլ ջերմութիւն է տուել ցուրտ շրջապատին ու տաքացրել կոշտացած ձեռքերը կրկին աշխատելու, կրկին խօսքն ու գրիչը անվիճակ կերպով գործադրելու:

«Մշակ»-ը իւր 40-ամեայ գոյութեան ընթացքում ցոյց է տուել այդ օրինակ գործունէութեան հրապուրիչ պատկերը՝ մի կողմից թերթի նիւթական ապահովութեան սրտամաշ հոգսերի դէմ արեւնաքամ պայքար մղել, միւս կողմից՝ գրիչը անկաշառ օր ու գիշեր գործածել հայ ժողովրդի մտաւոր-բարոյական, տնտեսական-հասարակական ախտերը վանելու և նոր, թարմ գաղափարներ ցանկու: Կրկնապատիկ պայքարին դիմադրելը շատ ոյժեր է սպառել, շատ հոգեմաշութեան ժամեր ստեղծել նրա առաջնորդների և աշխատակիցների համար և այդ արիւնքրաինք աշխատանքի 40-երկար ու ձիգ տարիների տօնն է կատարուում:

Հայ մամուլի վրայ ծանրացած պարտքը չափազանց մեծ է, հայ ժողովուրդը նրանից խոշոր ակնկալութիւններ է ունեցել և ունի, հայ մտաւորականը խիստ պահանջներ է դնում նրա վրայ, սակայն ճրքան արդեօք նոյնչափ այդ պահանջկոտ-քննադատները աշխատել են և աշխատում են առնուազն հայ մամուլի աշխատուորին ապահովել, գոնէ հայ թերթի դուռ տնտեսական կողմը՝ հրատարակութեան ծախսերը հոգալ:

Կարգացէք մեր օրաթերթի, մեր մամուլի պատմութիւնը և կտեսնէք, որ հայ խմբագիրը, հայ ժուրնալիստը ոչ միայն գրել, սրբագրել, թերթը ցրել է, ոչ միայն գիշերները անքուն է անցկացրել, այլ և իւր օրական պարէնից տնտեսել է թերթի ապագութեան ծախսերը հոգալու: Ահա ի՞նչ զոհաբերութիւններ է յանձն ա-

ռել հայ մամուլը:

Եւ այժմ, երբ այդ չարքաշ աշխատուորներից անդրանիկի Գր. Արծրունու փայտաշած ու խնամած թերթի՝ «Մշակ»-ի յօրեկիանն է կատարուելու, հայ հասարակութիւնը չպէտք է մոռա՞ւ այ իւր ստացած բարիքները, չպէտք է աչքելու փակի, ականջները ծածկի իւր բրտնաջան աշխատուորի ապահովութեան գործի առաջ: Եւ ընտանապարտ է հայ ժողովուրդը «Մշակ»-ին և նա պարտաւոր է իւր այդ բարոյական պարտքը կատարել, ցոյց տալ, որ ինքը անշարժութեան չի մատնուած, որ ինքը հէնց յանուն իւր իսկ յառաջադիմութեան դիտակցութեան հասած իւր սիրելի թերթին ապահովում է, որ ինքն կրկին ու կրկին բարու, վսեմի ու զեղեցիկ բարոզը կարգայ, ուղին ցոյց տայ և նոյն տոկունութեամբ առաջնորդէ դէպի հոգու ազնուացման բարձրութիւնը:

Մեր իրականութիւնը շատ տեղեր ունի մշակել, շատ վայրեր՝ հնձել և խիստ քիչ չարքաշ մշակներ կան այդ սրբագան գործը կատարելու: «Մշակ»-ը 40 տարի շարունակ հայ անդաստանի «սակաւ մշակներից» է եղել և անգաղութում հայ միտքն է պարարտացրել, հայ սիրտը ազնուացրել, հայ լեզուն տարածել, հայ գիրքը սիրելի դարձրել:

Աղքատիկ հայ մամուլի վաստակաւոր թերթին ցանկանում ենք յառաջադիմութեան ասպարէզում երկար օրեր, տոկունութիւն դեռ շատ խոչ ու խաւթի անցնելու, դեռ շատ խաւար անկիւններ լուսաւորելու:

ՀԱՅ ՏՊԱՐԱՆԸ

«Որքան դուրս, այնքան կարծիք» առածն է յիշում մարդ ակամոյից, երբ հետևում է տպագրութեան 400-ամեակը յաւերժացնելու համար եղած առաջարկներին: Օր օրի վրայ նորանոր առաջարկներ, թերթի իւրաքանչիւր համարում նոր տեսակի տօնի ըմբռման արտայայտութիւն: Ուրախալի է տեսնել, որ այդ կուլտուրական տօնը շատերի սրտին մօտ է և կենդանի հետաքրքրութիւն է առաջացնում:

Այլ կերպ չէր կարող լինել, սրովհետև տօնը այնքան բովանդակալի է, այնքան բաղմա-կողմանի և մեր կեանքի հետ այնպէս սերտ ա

ունշութիւն ունի, որ մի կամ երկու առաջարկով դժուար է նրա ամբողջութիւնը ընդգրկել, նրան վայելուչ կերպարանք տալ: Որքան մեծ է նիւթը, որքան խորն է բովանդակութիւնը, այնքան շերտաւորումներով է երևան դալի այն և այնքան բազմապիսի ըմբռնման է ենթարկուում:

Սակայն այդ կենդանի տեսական հետաքրքրութեանը դժբախտաբար չի համապատասխանում գէթ կիսով չափ գործնականը: Իհու մինչև այսօր կազմուում են յանձնաժողովներ՝ Տիփլիսում, Էջմիածնում, Բագուում, Պոլսում, Ամերիկահայ գաղութում, որոնք իրենց հերթին մասամբ եղած առաջարկներն են կարգի բերում, մասամբ էլ նոր առաջարկներ մտցնում, որոնց իրագործումը դժբախտաբար անկարելի պիտի լինի, ոչ միայն այս տարի, այլ և մօտագայ տարիներում:

Եղած առաջարկներից սմանք անմիջական տուճութիւն ունին տպագրութեան հետ, իսկ միւսները աւելի խնդրի կուլտուրական կողմն են ընդգրկում և իբրև աւելի ծանրակշիռ հարցեր դժուար իրականանալի են առնուազն մի սերնդի համար. դրանք դեռ բաւական նիւթ են մատակարարում: Առաջին տեսակի առաջարկները աւելի գործնական նշանակութիւն ունին և հեշտ լուծելի են՝ այդպիսիների թուին պէտք է աւելացնել և հայ տպարանի պատմութեան խնդիրը:

Տիփլիսի յօբելինական յանձնաժողովը արդէն լայտարարել է, որ Հայկական տպագրութեան 400-ամեայ պատմութիւնը պէտք է հրատարակէ և խոստացել է գրողին 500 ռուբլի մրցանակ տալ: Այդ աշխատութեան մէջ անշուշտ տեղ է բռնելու և հայ տպարանը իւր պատմութեամբ, իւր ունեցած նշանակութեամբ մեր կեանքում:

Անշուշտ տպագրութեան յօբելինանի էական կողմը նրա ունեցած կուլտուրական նշանակութիւնն է, սակայն գիրքը՝ կուլտուրան տարածող ու ընդհանրացնող այդ միջոցը, ինքն էլ մի այլ հիմնարկութեան մէջ է իւր ձևակերպումն ստանում, ինչպէս սովորական է գարձիլ ասել՝ «լոյս տեսնում»: Եւ այդ հիմնարկութիւնը՝ տպարանն է:

Հայ տպարանը իւր սկզբնաւորութեան օրերում կարելի է ասել ենթակայ է եղել մեծ դժուարութիւնների. խաչընդոտների, որոնք Եւրոպական ժողովուրդների համար գոյութիւն չեն ունեցել, իսկ ասիական բռնութեան տակ հեծող հայ արիւնքաւ ժողովրդի համար դարձել

են նոյնիսկ գերմարդկային ճիգեր պահանջող՝ Աչքի անցրէք թէկուզ Լէօ-ի Հայկական տպագրութեան պատմութեան ա. հատորը և կտեսնէք տարակական անկշտամ խաների աչքածակութիւնը հազիւ մի կերպ բաւարարող հայ եկեղեցականները ի՞նչ անպիսի դժուարութիւններ են կրել հայկական տպարան հիմնելու համար, ի՞նչ նիւթական ու ըարոյական զրկանքներ են կրել տասեր գտնելու, մայտեր ձուլելու, շարելը սովորելու և այլ տպագրական արհեստին վերաբերող գործողութիւնները իւրացնելու համար:

Ակամայից՝ մարդ կարգալով այդ դեռ թեթևակի նկարագրուած երկար ճանապարհորդութիւնների, ձախորդութիւնների նկարագիրը այն միտթարական մտքով է հրճուում, որ հայ ժողովրդի մէջ յառաջադիմելու, կուլտուրապէս զարգանալու ձգտումը իւր արմատն ունի և այնքան կենդանի ու խորն է այդ, որ դանազան տեսակի ու որակի անձնաւորութիւնների խրախուսիչ օրինակներ է արտադրում:

Հայ տպարանը, մեր կեանքի կուլտուրական գօրիզ գործօն ոյժը հանդիսանալով, սկզբնական շրջանում հոգևորականների ձեռքին էր և նրանց հովանու տակ կամաց կամաց զարգանում էր: Ժամանակի ընթացքում, երբ գրքի պահանջը զարգանում է, երբ դրականութիւնը, գիտութիւնը սկսում է աշխարհականանալ, տպարանն էլ, դառնալով արդիւնաբերական շահագործման աղբիւր, անցնում է աշխարհակամների ձեռքը և այժմ տպարանների մեծ մասը գտնուում է աշխարհականների ձեռքում:

Սակայն հայ տպարանը որքան սկզբում ուժեղ թափով է սկզբնաւորուում, որքան առաջին շրջանում խրախուսիչ պատկեր է ներկայացնում, նոյնպիսի ոյժով առաջ չէ գնում և նրա ծաղկումն ու բարգաւաճումը կիսատ է մնում: Մինչև այժմ էլ ոչ ռուսահայերս, ոչ տաճկահայերը չունինք օրինակելի հայ տպարան, իւր տասերի, տիպի, զարդերի և այլ տեխնիկական յարմարութիւնների կողմից: Եղած բոլոր տպարաններից ամենից կատարելագործուածը պէտք է համարել Վիէննայի և Վենետիկի միտթարհականների տպարանները, որտեղ իւրօք կարելի է տեսնել տպարանական արուեստին վայել յարմարութիւններ և հէնց այդ տպարաններում լոյս տեսած գրքերը, ժամանակագրական կարգով միմեանց հետևից շարելով, կնկատենք սրբան հայ տպարանը ծաղկել, բարգաւաճել է:

Հայ տպարանի, յատկապէս ուսանայիցիս մէջ, աննախանձելի վիճակը ունի անշուշտ պատճառներ, որոնցից գլխաւորներն են՝ մեր ժողովրդի՝ անգրագիտութիւնը, մտաւորականների հայ գրքով չհետաքրքրուելը և զիրք չառնելը, այլ և յատուկ տպարանական գործով զբաղուելը՝ հայերէն հրատարակութիւններ անելու համար կազմուած ընկերութեան պակասը: Առաջին երկու պահանջները ինքն հարցեր են և ժամանակի ու այլ բոլոր պայմանների խնդիր, իսկ վերջինը հնարաւոր էր իրագործիլ դեռ աւելի վաղ, ուր մնաց որ այժմ, եթէ այս մասին ժամանակին հոգ տարուէր: Մասամբ էջմիածինը կարող էր այդ պահանջին բաւարարութիւն տալ, ինչպէս արդէն մթիթարեան ուխտերը ցոյց են տուել իրենց օրինակով: Էջմիածինը հնարաւորութիւն ունէր նիւթականի և մտաւորի տեսակէտից և տպարանական արուեստը ծաղկեցնել և էժան գրքեր հրատարակելով ժողովրդին ընտելացնել հետզհետէ գրքին, զիրք գնելը դարձնել պահանջ: Այստեղ անկարելի է մանրամասն նկարագրել այն գործնական միջոցները, որոնք հնարաւոր են այդ նպատակին հասցնելու համար, յիշեմ միայն օրինակի համար աչքներին առաջ գործող ուսական հրատարակչական ընկերութիւններ, որոնք մեծ մասամբ տպարանատէրեր են և զբաղուած են տպարանական գործերով:

Իսկ աւելի լաւը և անհրաժեշտն է աշխարհականներից կազմուած մի ակցիօներական հրատարակչական ընկերութիւն, որը զուտ արդիւնաբերական նպատակ ունենալուց զատ հետեւէ նաև կուլտուրական գործին՝ տպագրութեան արուեստի դարգացմանը մեղանում՝ գրքեր, պատկերներ, զանազան այլօրինակ և այլն տպագրական գործեր ու արտադրութիւններ հրատարակելով:

Հայ տպարանի զարգացման խնդիրը անշուշտ սերտ առնչութիւն ունի մեր կուլտուրայի զարգացման ընդհանուր խնդրի հետ և անհրաժեշտ է ուրեմն այս մասին ևս հոգ տանել, մտածել յօրելինական հանդէսը այս կողմից ևս յաւերժացնելու համար:

Գեղեցիկ, մաքուր, լաւ թղթի վրայ տրպուած զիրքը և հեշտ է կարգացուած և զբաւիչ է, մարդու գեղասիրական պահանջներին բաւարարութիւն է տալի ու զարգացնում է մարդու էստետիկական ճաշակը: Իւրաքանչիւր գրասէլընթիւրցատէր լաւ գիտէ, որքան հաճելի է գեղեցիկ տպագրուած զիրքը կարգալ և

կը որքան անհաճոյ է մանր տառերով, նեղ տղերով ու վատ թղթի վրայ տպուած գրքի ընթերցումը:

Հայ տպագրութեան բարգաւաճմանը նախանձախնդիր եղողները պարտաւոր են հայ տպարանի կատարելագործման մասին հոգ տանել: Այս խնդրի իրագործումը ծանրանում է ոչ այնքան յօրելինական յանձնաժողովների վրայ, որքան մասնաւոր անհատների, որոնք իրենց գումարներով ստեղծել են մի մեծ, այսպէս ասած, կեդրոնական տպարան, որը տպագրութեան արուեստի զարգացումն ու գրքի ժողովրդականացումը էժան հրատարակելով պէտք է իրեն նպատակ դնէ:

Pessimist

ԴԱՐՁԵԱ՛Ն ԶԸ ԼՍԵՑԻՔ

(Միմֆերոպօլի հայերուն)

Մրանից 4-5 ամիս առաջ Միմֆերոպօլի «ЮЖН. ВѢД.» թերթի միջոցով դիմեցի առհասարակ Ղրիմի և մասնաւորապէս Միմֆերոպօլի հայերին և յիշեցրի նրանց, որ Միմֆերոպօլի հայոց գերեզմանատան մի անկիւնում անհոգ-անխնամ, համարեա գետնին հաւապարուելու մօտիկ, մի գերեզման կայ:

Այդ անփառունակ հողակոյտի տակ թաղուած է այն մարդու դիակը, որ տասնեակ տարիներ իւր կեանքը շողկապած էր Միմֆերոպօլի հայ համայնքի հասարակական կեանքին և որի անունը ծանօթ է իւրաքանչիւր հայի:

Գէորգ Դոզոխեանն է դա:

«Ծիծեռնակ»-ի մեծ հեղինակը, հայ մտքի լուսաւոր արշալոյսի աւետարեաններից մէկը, Դոբրպատից փոռուած հայ մտաւոր վերածնութեան առաջին շղերը արտացոլողներից մէկը:

Ես յիշեցի ձեզ, որ անխնամ է այդ նուիրական շիրիմը, որ մօտ է այն օրը, երբ հողին կը հաւասարուի այդ կոյտը:

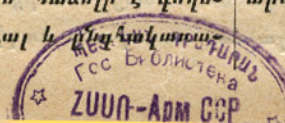
Զը լսեցի՞ք:

Զբաղուած էիք տէրութեան էպօպէի ուսումնասիրութեամբ:

Այս նոքերս այդ հարցը կրկին բարձրացաւ հայ լրագրութեան էջերում:

«Մշակ»-ի մէջ անցեալները Յ. Սպինդիարեանը դարձեալ յիշեցրեց:

Դարձեալ չը լսեցի՞ք:

1189-66